

A SZÜKÖS ÖREGSÉG: AZ IDŐSEK JÖVEDELMI HELYZETE A KILENCVENES ÉVEKBEN

Bevezetés

Ebben a tanulmányban az idősök jövedelmi helyzetének változását vizsgáljuk a kilencvenes évek folyamán. Különösképpen a szegénység alakulásának a vizsgálatára helyezzük a hangsúlyt, elsősorban a jövedelmi helyzet alapján azonosítva a szegényeket, de vizsgáljuk a társadalmi helyzetre vonatkozó „szubjektív” véleményeket is. Legtöbbször az aktív korúak csoportjához viszonyítjuk az idősök helyzetét, illetve annak változását, mert feltételezhető, hogy a kilencvenes évek első felére jellemző gazdasági recesszió, illetve a második felében végbement gazdasági növekedés hatása eltérő lesz e két népességcsoport esetében. Az aktív korúak jövedelmi helyzetére értelemszerűen nagyobb hatása van a munkaerő-piaci folyamatoknak, mint az idős-korúak csoportjára, amelynek fő jövedelemforrása a társadalombiztosítási nyugdíj.

Az elemzés a TÁRKI és a BKE közös *Magyar Háztartás Panel* kutatásának és a TÁRKI *Háztartás Monitor* vizsgálatainak¹ adataira támaszkodik. Az elmúlt évtized során több, az idősök helyzetével foglalkozó tanulmány is napvilágot látott (ld. pl. Hancock–Pudney 1997; Ferge 1999; Spéder 2000), amelyek egy része a Központi Statisztikai Hivatal, másik része a TÁRKI háztartás-vizsgálatait használta. Ezek a tanulmányok azonban csak a kilencvenes évek közepéig követik az idősök helyzetének alakulását, itt lehetőségünk van arra, hogy a legutóbbi évek eredményeivel egészítsük ki a tanulmányok által felvázolt képet.

Jövedelmi helyzet alakulása az idősök körében

Szegénység az időskorúak körében

Vizsgálatunkban az időskorú népesség a 60 évnél idősebb személyeket jelenti, míg az aktív korú csoport a 18 és 60 közötti életkorúakat. Jövedelmen az időskorúak jövedelmi helyzetének elemzésekor az éves nettó, rendelkezésre álló háztartási jöve-

¹ A Magyar Háztartás Panel 1992-től hat éven keresztül követte az induláskor 2000 háztartásból álló mintát. Minden évben részletesen felmérésre került a háztartások jövedelmi, munkaerő-piaci helyzete, valamint adatokat gyűjtöttek a háztartások fogyasztási jellemzőiről, lakáshelyzetéről, tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottságáról és gazdasági várakozásaikról. A Háztartás Monitor felvétel 1998-tól a Panelhez hasonló mintanagysággal és kérdőívvel, de keresztmetszeti mintán vizsgálja a háztartások jóléti helyzetét.

delmet értjük.² A háztartási jövedelem egy fogyasztási egységre jutó értékét minden háztartástaghoz hozzárendeltük.³ Először a szegénység relatív koncepcióját fogjuk alkalmazni, tehát szegényeknek a társadalom többi tagjához képest kevés erőforrással ellátott egyéneket fogjuk tekinteni. A legkönnyebben értelmezhető szegénységi mérőszám a szegénységi ráta, amely a szegénységi küszöb alatti jövedelemmel rendelkezők arányát fejezi ki. Az *1. a és 1. b ábrák* a szegénységi küszöb három lehetséges definíciója (a teljes minta alapján definiált alsó kvintilis⁴, illetve medián-jövedelem 60%-a és 50%-a) mellett mutatja a szegénységi ráta alakulását a kilencvenes években az idős korúak és az aktív korú népesség esetében külön-külön.

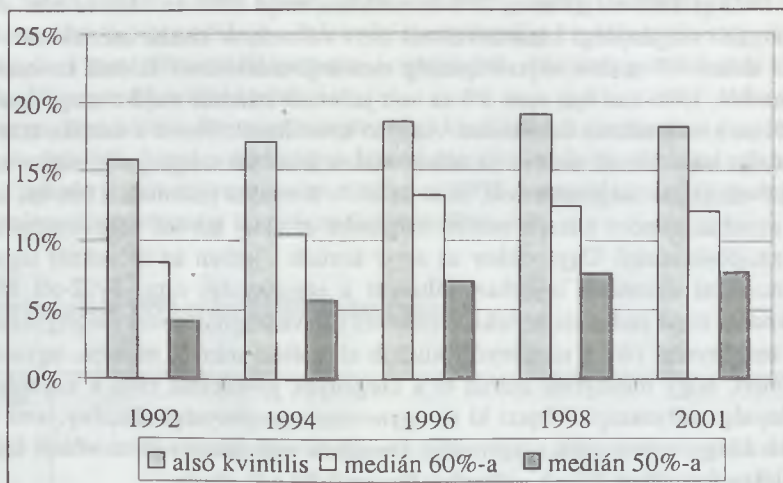
² A kutatásokban használt jövedelem fogalom magában foglalja a munkajövedelmeket, vállalkozói jövedelmeket, tőke- és transzferjövedelmeket egyaránt, valamint a saját fogyasztás céljaira történő mezőgazdasági termelésből származó jövedelmeket, ugyanakkor nem terjed ki az olyan nem monetáris jövedelmekre, mint a lakásukban tulajdonosként lakók lakbére vagy az ingyenes oktatás, ill. egészségügyi ellátás igénybe vétele. Egy másik jelentős mérési probléma, hogy az aktív korúaknál nagyobb a jövedelmek „alulmérésének” valószínűsége. Az időseknek legtöbbször csak egy forrásból, nyugdíjból származik jövedelmük, míg egy aktív korú háztartásban többféle, egy éven belül akár többször is változó forrásból, összesen származnak jövedelmek, ezeket nehezebb pontosan felidézni, bizonyos jövedelemtípusokról pedig nem is szeretnek beszámolni az emberek. Ez természetesen alapvetően befolyásolja eredményeink érvényességét. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a jövedelmek mérésének eltérő mértékű pontossága csak abban az esetben félrevezető a változások „irányának” megállapításánál, amennyiben az maga is változik a vizsgált periódus során. Másrészt mondandónk szempontjából lényegesebbek a jövedelemeloszlás alsó 40%-ában játszódó folyamatok. Megkockáztatjuk, hogy a jövedelmek alulmérésének problémája kevésbé jelentős az eloszlásnak ebben a részében.

³ Formálisan a fogyasztási egységre (ún. ekvivalens háztartástagra) vetített háztartási jövedelem számításának módja: $Y = I/S^e$, ahol Y a háztartási jövedelem, S a háztartás létszáma, e pedig a rugalmassági együttható (a súlyok számításánál használt rugalmassági együttható $e=0,73$).

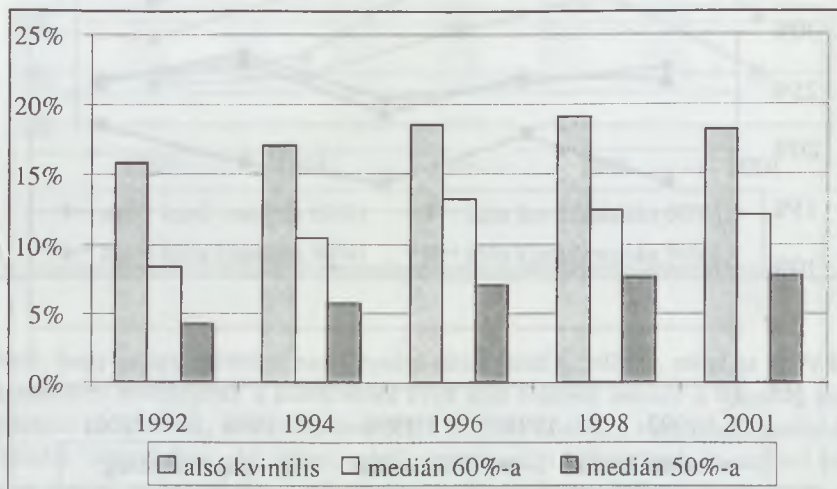
⁴ Kvintilisen jelen esetben annak statisztikai definícióját értjük. A kvintilisek tehát olyan jövedelemértékek, amelyek, ha a személyeket jövedelmük alapján növekvő sorrendbe állítjuk, öt egyenlő számosságú csoportra bontják a vizsgált sokaságot. Az alsó kvintilis például az a jövedelemérték, amelynél az egyének egyötöde alacsonyabb, négyötöde pedig magasabb jövedelemmel rendelkezik. Amikor az egyes kvintilisek által meghatározott jövedelmi csoportokról beszélünk, akkor a „jövedelmi ötöd” kifejezést használjuk.

1.a ábra

A szegények aránya az idősök között különböző szegénységi küszöböket alkalmazva

1.b ábra

A szegények aránya az aktív korúak között különböző szegénységi küszöböket alkalmazva

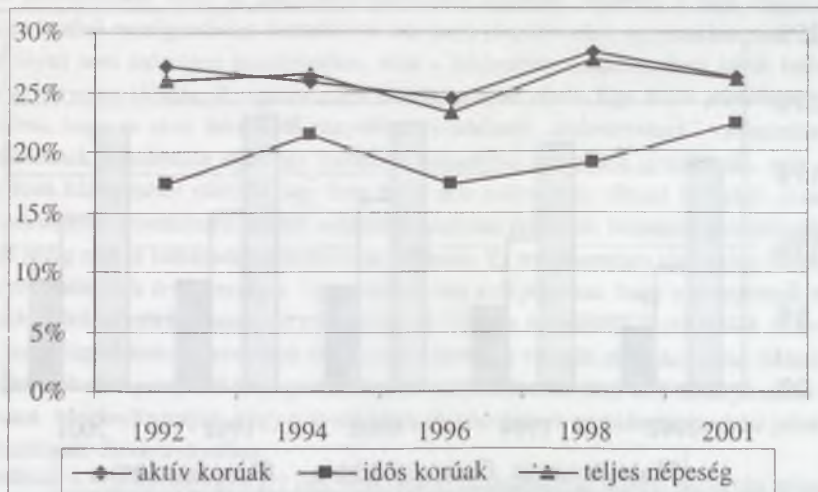

A szegények aránya az időskorú népességben a kilencvenes évek első felében csökken, 1998 és 2001 között pedig növekedett. Az alsó kvintilisnél meghúzott szegénységi küszöb mellett számított ráta mutatja a legnagyobb változékonyságot, értéke az 1992-es 28%-ról 1996-ra 12%-ra csökken, majd 2001-re 15%-ra nőtt. A legalacsonyabb szegénységi küszöbértéknél mért változások kisebb mértékűek: 1992-ben az idősek 4%-a élt a teljes népesség mediánjövedelmének felénél kevesebb jövedelemből, 1996-ban már csak 3%-ra volt jellemző mindez, majd a szegénységi ráta 2001-re kismértékben emelkedett. Az alsó kvintilisnél, illetve a medián 60%-ánál meghúzott küszöbérték mellett az időskorúakra jellemző szegénységi ráta a kilencvenes évek elején magasabb volt, mint az aktív korúakra jellemző, 1996-tól kezdődően azonban minden küszöb mellett magasabb az aktív korúak szegénységi rátája, mint az időskorúaké. Ugyanakkor az aktív korúak körében az időseknél tapasztalt tendenciákkal ellentétes irányban változott a szegénységi ráta: 1992-től 1996-ig emelkedett, majd pedig kismértékű csökkenés illetve stagnálás volt megfigyelhető.

A szegénységi ráta a szegénységi küszöb alatt élők arányát mutatja, ugyanakkor nem méri, hogy mennyivel marad el a szegények jövedelme ettől a küszöbtől. A szegénység „súlyosságát” fejezi ki az úgynevezett szegénységi résarány, ami a szegények átlagjövedelmének szegénységi küszöbtől való átlagos elmaradását fejezi ki százalékos formában. Ennek változását tüntettük fel a 2. ábrán.

2. ábra

A szegénységi résarány változása a kilencvenes évek során

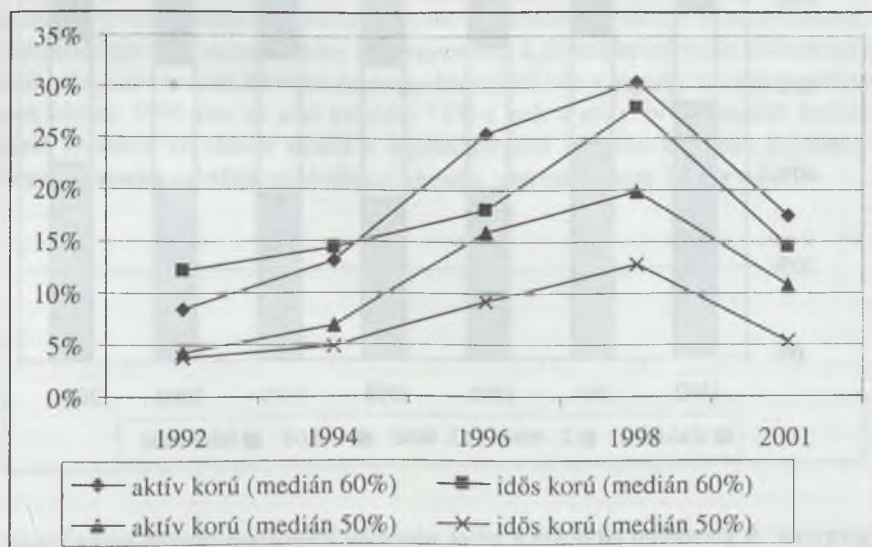
Megjegyzés: A szegénységi résarány az adott év mediánjövedelmének felénél meghúzott szegénységi küszöb mellett számítva.

Megállapítható, hogy az idősök között kisebb a szegénységi rés-arány értéke a teljes vizsgált időszakban, tehát átlagban a szegény idősök jövedelme kevésbé marad el a szegénységi küszöbtől, mint az aktív korú szegényeké. Az is látható, hogy mind az idősök, mind az aktív korúak között növekedett a szegénység „súlyossága” az elmúlt években, tehát bár a mediánjövedelem fele szegénységi küszöb mellett egyik rész-népességben sem változott lényegesen a szegények aránya, ugyanakkor a küszöb alatt levők lemaradása növekedett.

Amennyiben időben konstans szegénységi küszöböt alkalmazunk a szegénységi ráta számításánál, figyelemmel tudjuk kísérni a reáljövedelmek változásának hatását is. A 3. ábrán mutatott szegénységi rátákat az 1992-es mediánérték⁵ függvényében meghatározott szegénységi küszöb mellett számítottuk.

3. ábra

Szegénységi ráták 1992-es mediánjövedelem alapján

Látható, hogy az így számított szegénységi ráták mind az idősök, mind az aktív korúak esetében növekednek a kilencvenes évek első felében, amikor a lakosság reáljövedelmei csökkentek, és csökkennek 1998 és 2001 között, a meginduló gazdasági növekedés időszakában. Az idősök relatív szegénységi helyzetének az évtized első felében történő javulását is tetten lehet érni az ábrán, hiszen látható, hogy az idősök között lassabban emelkedik a szegénységi ráta 1992 és 1998 között.

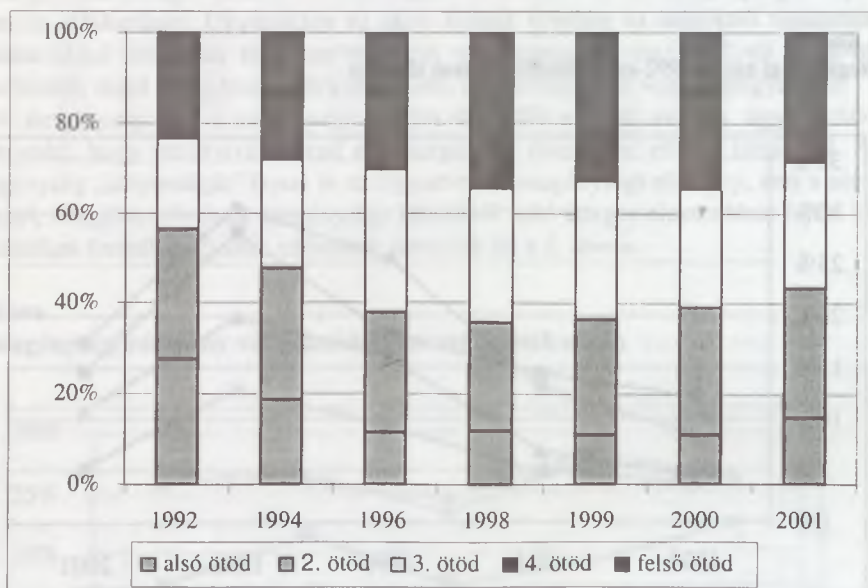
⁵ 1992-ben a teljes mintára számított medián értéke 2001-es árakon évi 615.629 Ft, ami 51.302 Ft-ot jelent havonta fogyasztási egységenként. A medián 60%-ánál meghúzott szegénységi küszöb mellett szegénynek tekintünk tehát egy egyszemélyes idős háztartást 30.781 Ft nettó havi jövedelem alatt, egy két idősből álló háztartást pedig 51.055 Ft nettó havi jövedelem alatt.

Az idők helye a jövedelemeloszlásban

Láthattuk tehát, hogy az idők között a szegények, a jövedelemeloszlás legalján levők aránya a kilencvenes évek első felében, a gazdasági recesszió éveiben csökkent, az évtized második felében 1998-tól, a gazdasági fellendülés éveiben viszont növekedett, míg az aktív korúak között ellentétes folyamat figyelhető meg. Kérdés, hogy a jövedelemeloszlás más részein hogyan változott az idők helyzete. A 4. ábrán azt tüntettük fel, hogy az idők hányad része tartozik az egyes jövedelmi ötödökbe.⁶

4. ábra

Az egyes jövedelmi ötödökbe esők aránya az idők között

Megjegyzés: A jövedelmi ötödöket a teljes népesség jövedelem szerinti sorba rendezésével kaptuk.

Látható, hogy az idők között a második jövedelmi ötödbe esők aránya az egész időszakban nagyobb, mint húsz százalék, tehát – a szokásos relatív szegénységi küszöbök mellett – szegénynek nem tekinthető, de egyértelműen a jövedelemeloszlás alsó felébe tartozók felülreprezentáltak az idők között. A alsó két ötödbe tartozók aránya egyébként 1992 és 1996 között jelentősen, 56%-ról 38%-ra csökken, majd az évtized második felében, ha kisebb mértékben is, de emelkedik. A felső két ötödbe tartozó idők arányának változása ezzel ellentétes irányú, az évtized első felében

⁶ A jövedelmi ötödök itt a teljes népesség jövedelem szerinti sorba rendezésével kapott jövedelmi ötödök.

24%-ról 35%-ra nő, majd később stagnál, 2001-re pedig 29%-ra csökken. De még az évtized első felében tapasztalt növekedés mellett is a felső két ötödbe (és különösen a legfelsőbe) tartozók alulreprezentáltak az idősök között. Tehát a jövedelemeloszlás egészére jellemző, hogy az idősök relatív helyzete javult az évtized első felében, és romlott az 1997–1998 utáni időszakban. Mindezek mellett jövedelmi helyzetük az „átlagosnál” rosszabb, 2001-ben átlagjövedelmük 18%-kal (mediánjövedelmük 15%-kal) marad el az aktív korúakétól, és a 15% szegény mellett az idősök nagyobb része (56%-a) a 2. és 3. kvintilisbe tartozik.

A relatív helyzet változása a népesség szerkezetében bekövetkezett változások mellett⁷ az egyes társadalmi csoportok eltérő jövedelemdinamikájának következménye. Ennek vizsgálatára a következőkben azt elemezzük, hogy hogyan alakult az időskorúak, illetve aktív korúak jövedelmének reálértéke a jövedelmek eloszlásának különböző részein. Az 1. táblázat mutatja be, hogy az aktívak és az idősök jövedelemeloszlásainak kvintilisei hogyan alakultak az elmúlt évtizedben. 1992 és 1996 között, a reáljövedelmek általános csökkenésének időszakában az aktív korúak mediánjövedelmének reálértéke nagyobb mértékben csökkent, mint az idősöké. A csökkenés mértéke azonban nem volt egyenletes a jövedelemeloszlás különböző részein. Az aktív korúak körében legnagyobb mértékben a legalsó kvintilis reálértéke esett vissza: 1996-ban az alsó kvintilis 71%-a volt a négy évvel azelőtti értéknek. Ezzel szemben az idősök között a legalacsonyabb kvintilis esetében figyelhetjük meg a legkisebb mértékű reálérték-csökkenést, ami mindössze 9%-os volt.

⁷ Demográfiai változások is okozhatják a népességcsoportok relatív jövedelmi helyzetének változását. Valamelyest növekedett az idős korcsoport részaránya a teljes népességben, ill. a 18 év alatti gyermekekhez képest, ami megváltoztatja az egyes jövedelmi ötödök népességcsoportok szerinti megoszlását.

1. táblázat

Kvintilisek, átlag és medián reálértékének változása aktív korúak és időskorúak között a megelőző időszakhoz viszonyítva, százalék

		1996 (1992-es kvintilisekhez viszonyítva)		1998 (1996-os kvintilisekhez viszonyítva)		2001 (1998-as kvintilisekhez viszonyítva)	
		Aktív korú	Idős- korú	Aktív korú	Idős- korú	Aktív korú	Idős- korú
1. kvintilis		71	91	92	92	124	113
2. kvintilis		76	90	90	92	125	115
3. kvintilis		77	88	90	94	128	114
4. kvintilis		80	85	89	94	129	116
Átlag (Ft)		517077	467234	465443	434843	591766	500671
Medián (Ft)		600884	517946	531956	476122	679290	559323

Forrás: 1992, 1996: MHP; 1998, 2001: Háztartás Monitor.

Megjegyzés: A kvintilisek a megfelelő rész népesség kvintilisei. A forint értékek 2001-es árral vannak kifejezve.

Az idősök relatív helyzetének javulása tehát a kilencvenes évek első felében elsősorban úgy valósult meg, hogy az alacsony jövedelmű aktív korúak jövedelmi pozíciójában jelentősebb romlás következett be, mint az idősökében. A folyamat mögött az áll, hogy az évtized első felében a foglalkoztatottság jelentős mértékű csökkenése miatt egyre nőtt azon háztartások aránya, ahol egyik vagy esetleg minden kereső elvesztette munkahelyét, munkanélkülivé vagy gazdaságilag inaktívvá vált. Elsősorban ezeknek a háztartásoknak a jövedelmi helyzetében történt jelentős romlás magyarázhatja az aktív korúak között az alacsony jövedelmek nagymértékű csökkenését, illetve az idősök között a relatív szegények arányának csökkenését. Emellett a nyugdíjjövedelmek egyenlőtlenségeit vizsgáló kutatások rámutatnak, hogy a nyugdíjak egyenlőtlensége csökkent a kilencvenes években, elsősorban azért, mert a nyugdíjemelések általában nagyobb mértékűek voltak az alacsony nyugdíjaknál, mint a magasaknál (Major–Martos 2000).

1998 és 2001 között mind az idősök, mind az aktív korúak reáljövedelmei növekedtek. Az aktív korúak esetében a mediánjövedelem reálértéke 27%-kal emelkedett ebben az időszakban, az idősök körében ennél alacsonyabb, 15%-os volt a növekedés. Mind az aktív korúaknál, mind az időskorúaknál gyorsabb volt a felső kvintilis növekedése, tehát valamelyest növekedtek az egyenlőtlenségek mindkét csoportban. Megállapíthatjuk azt is, hogy minden kvintilisnél nagyjából tíz százalékkal nagyobb növekedés ment végbe az aktív korúak körében. (Tehát míg 1992 és 1998 között az idősök relatív helyzetének javulása főképpen a jövedelemeloszlás alján végbemenő folyamatok eredménye volt, addig 1998 után az eloszlás minden részén azonos mértékben romlott az idősök helyzete.)

Jövedelmi különbségek az idősek csoportján belül

Ebben a részben arra a kérdésre keressük a választ, hogy mivel magyarázható az időskorúak jövedelmeinek szóródása. Láttuk, hogy az idősek körében kisebbek a jövedelmi egyenlőtlenségek, mint az aktív korúaknál, ugyanakkor a magas, illetve alacsony jövedelmű idősek között is jelentős különbségek vannak. Azt vizsgáljuk, hogy melyek azok az egyéni, illetve háztartási tulajdonságok, amelyek befolyásolják, hogy egy időskorú magasabb vagy alacsonyabb jövedelemmel rendelkezik. Öt ismérvet vizsgálunk: az időskorú személy nemét, életkorát, iskolai végzettségét, a háztartás típusát és a település típusát. A válaszadó utolsó foglalkozásának szerepét is vizsgálnunk kellene, mert részben ennek alapján kerül meghatározásra a nyugdíj összege. Sajnos a *Magyar Háztartás Panel* adatbázisában a nyugdíjasok utolsó foglalkozása nem került lekérdézésre, így ennek a változónak a szerepét nem tudjuk figyelembe venni. Az életkor azért lehet fontos tényező, mert az egyre fiatalabb életkori csoportok – a gazdaság és a termelékenység növekedése miatt – általában többet keresnek aktív korukban, és így átlagban magasabb nyugdíjakra jogosultak. Mivel azonban itt nem a személyi, hanem a háztartási jövedelmek eloszlását vizsgáljuk, a háztartás típusát is figyelembe kell venni. Nem mindegy, hogy az időskorú egyedül él, vagy népesebb háztartás tagja, és hogy a háztartásban van-e aktív személy stb.

Az ekvivalens háztartási jövedelmeket magyarázó regressziós modellel vizsgáltuk az egyes magyarázó változók szerepét, ennek eredményeit a 2. táblázat mutatja. Jelentős különbség látható az egyes változók magyarázó szerepében 1992 és 2001 között. A leginkább meglepő, hogy 1992-ben a regressziós modellben szereplő nem, életkor, iskolai végzettség, településtípus változók összesen az idősek jövedelmének szóródásából mindössze 5%-ot magyaráznak, míg 2001-ben 29%-ot. Az évtized elején csak két változó hatása szignifikáns: az aktív korúakkal egy háztartásban élő idősek, illetve a budapesti idősek jövedelmi helyzete kedvezőbb az átlagosnál a többi változó hatására kontrollálva. 2001-ben ezek mellett a hatások mellett kimutatható (*ceteris paribus*) az egyedülálló időseknek a többi háztartástípushoz képesti alacsonyabb jövedelme, az idősebb korosztályhoz (75-79 évesek, 80 éven felüliek) tartozók magasabb jövedelme, valamint a jövedelmek fokozatos növekedése az iskolai végzettség egyre magasabb szintjein.

Összességében tehát az egyedülálló idősek és az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők és a kistelepüléseken élők rendelkeznek általában alacsonyabb jövedelmekkel.

2. táblázat

Az idősök jövedelmeinek szóródását magyarázó regressziós modellek

	1992		2001	
	Regressziós együttható (10 000 Ft)	Az együttható-becslés sztenderd hibája	Regressziós együttható (10 000 Ft)	Az együttható-becslés sztenderd hibája
Függő változó: ekvivalens háztartási jövedelem (10 000 Ft)				
Konstans	11,03*	1,52	38,00*	2,45
Neme: férfi	0,85	1,08	0,65	1,54
Életkor: referenciakategória: 61–65 éves				
65–69 éves	1,37	1,39	3,16	2,09
70–74 éves	0,12	1,52	2,75	2,11
75–79 éves	–1,61	1,84	6,51*	2,35
80+ éves	–2,12	1,64	9,20*	2,53
Háztartástípus: referenciakategória: több idős/inaktív				
Egyedülálló	–1,57	1,31	–5,28*	1,79
Aktív felnőttel	7,41*	1,18	8,12*	1,72
Iskolai végzettség: referenciakategória: 1-7 osztály				
Általános iskola	–1,17	1,30	6,77*	1,93
Szakmunkás	–0,77	1,70	8,28*	2,33
Érettségi	1,85	1,86	18,54*	2,62
Diploma	3,56	2,17	39,47*	3,04
Településtípus: referenciakategória: falu, kisváros				
Megyeszékhely	1,31	1,16	1,76	1,63
Budapest	3,69*	1,49	16,46*	2,01
R2		0,05		0,29
N		1124		1175

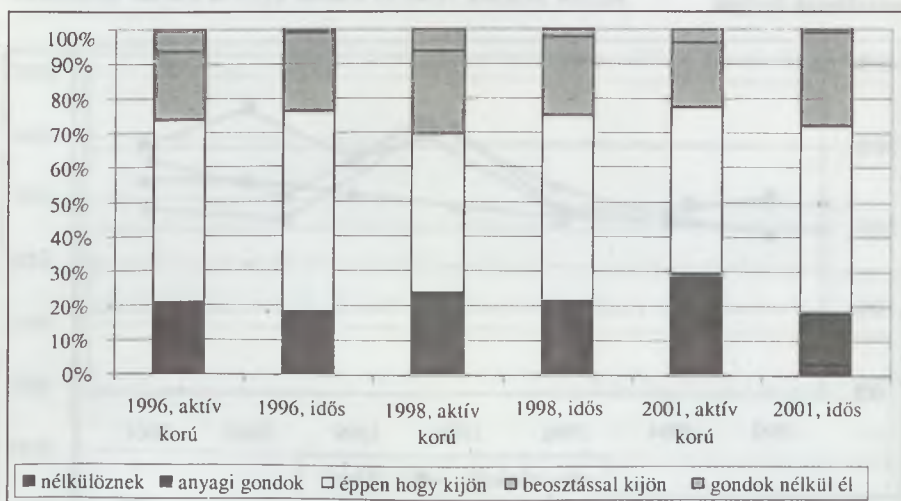
Megjegyzés: a 0,05-ös szignifikanciaszinten szignifikáns együtthatókat csillaggal jelöltük.

Jóléttel kapcsolatos szubjektív vélemények

A jövedelmi szegénység vizsgálata mellett érdemes a válaszadónak saját helyzetére vonatkozó „szubjektív” értékelését is vizsgálni. Megkértük a háztartási kérdőíveket kitöltő személyeket, hogy minősítsék életszínvonalukat a kérdőívben felsorolt lehetőségek közül választással. Az 5. ábra mutatja a válaszok időszerűak és aktív korúak közötti megoszlását.

5. ábra

Az anyagi helyzet megítélése

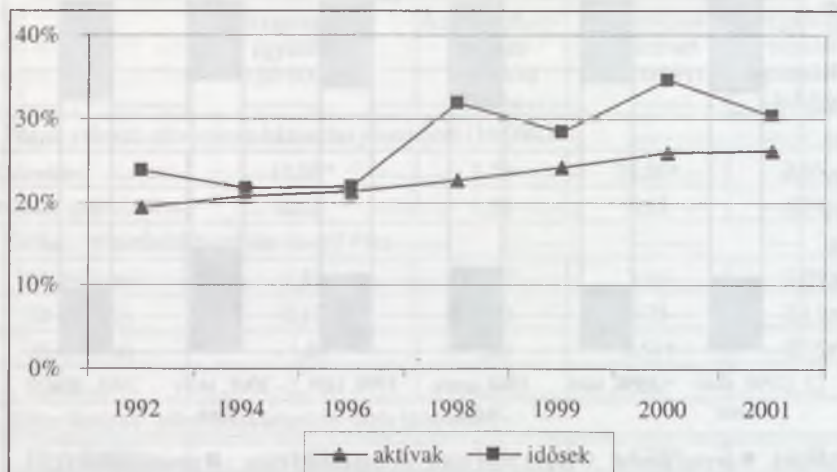

Az idősek között mintegy 3-5% válaszolja, hogy nélkülözés jellemzi háztartása anyagi helyzetét. Az aktív korúakra 1996-ban és 1998-ban jellemző 6% körüli arány ennél némileg magasabb, de 2001-re kiegyenlítődik ez a különbség. Az aktív korúak között nagyobb arányban válaszolják azt is, hogy hónapról hónapra anyagi gondjaik vannak, míg az idősek között nagyobb arányban vannak, akik a középső, „éppen hogy kijönnek a havi jövedelemből” kategóriát választják. Ezek az eredmények összhangban vannak a jövedelmi adatok alapján levont következtetéssel, miszerint a szegények aránya magasabb az aktív korúak között.⁸ Ugyancsak összhangban van a jövedelemadatok alapján kialakult képpel, hogy az idősek között az 1998 utáni időszakban határozottan növekvő, és az aktív korúaknál nagyobb arányban válaszolják, hogy anyagi helyzetüket az ország lakosainak többségéhez viszonyítva rosszabbnak vagy sokkal rosszabbnak tartják. Az évtized első felében sokkal kisebb volt a különbség a két csoport válasza között (ld. 6. ábra).

⁸ Ugyanakkor a válaszok megoszlása nem mutatja, hogy a szegényeknél némileg jobb helyzetben, de közepesnél egyértelműen rosszabb jövedelmi helyzetben levők felülreprezentáltak volnának az idősek között. Ez minden bizonnyal annak a következménye, hogy a középső válaszkategóriát „túl sokan” választották, ami jelentős jövedelmi különbségeket fedhet el.

6. ábra

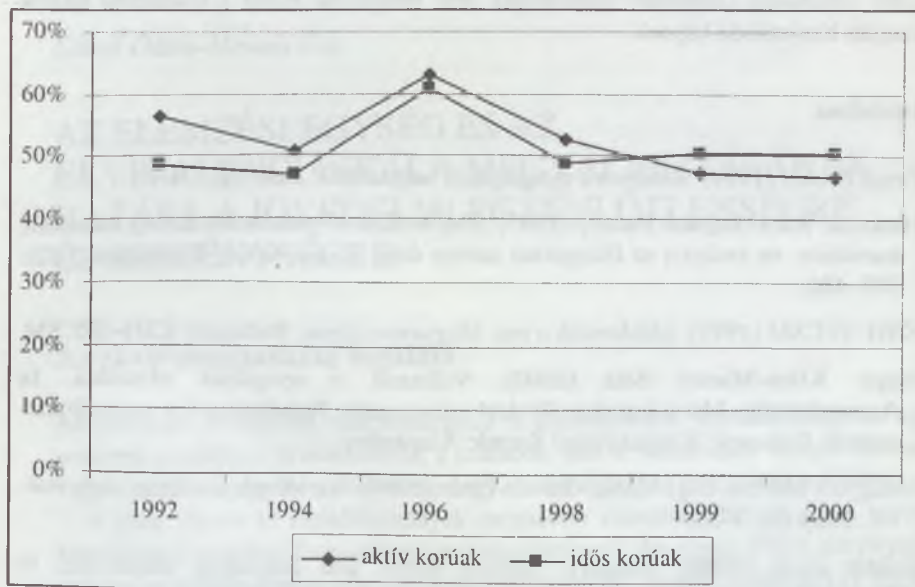
Akik helyzetüket az ország lakosainak többségéhez viszonyítva rosszabbnak vagy sokkal rosszabbnak tartják

Szintén megerősíti az aktív korúak és időskorúak relatív jövedelmi helyzetének alakulásáról a jövedelmi adatok alapján kialakult képet az anyagi helyzet időbeni alakulásának megítélése. Ahogy a 7. ábra is mutatja, az aktív korúak között nagyobb arányban voltak a kilencvenes évek első felében azok, akik családjuk anyagi helyzetét (öt fokú skálán) romlónak vagy jelentősen romlónak látták a kérdezést megelőző egy évben, 1999-től azonban az idősek körében magasabb ez az arány.

7. ábra

A családjuk anyagi helyzetének elmúlt évi alakulását romlónak /jelentősen romlónak tartók aránya idősek és aktív korúak között

Összességében tehát az anyagi helyzettel kapcsolatos vélekedések is megerősítik a jövedelmi adatok alapján kirajzolódó képet (vagy legalábbis annak nem mondanak ellent). Eszerint bár körükben a szegények aránya alacsonyabb, mint az aktív korúak körében, az idősek anyagi helyzete a társadalom többégéhez képest általában rosszabb, és relatív jövedelmi helyzetük 1998 előtt inkább javult, míg azóta romlik az aktív korúakhoz képest.

Összegzés

A tanulmányban az időskorúak jövedelmi helyzetének a kilencvenes években történt változásait elemeztük, elsősorban az aktív korúak jövedelmeihez viszonyítva. 1998 és 2001 között a reáljövedelmek emelkedése mellett romlott az időskorú népesség relatív jövedelmi helyzete az aktív korú népességhez képest illetve a teljes népességen belül. Bár a szegények aránya alacsonyabb az időskorúak között, mint az aktív korúaknál, az idősek jelentős része a 2. és 3. jövedelmi kvintilisbe tartozik, tehát általában átlag (ill. medián) alatti a jövedelmi helyzetük. Az utóbbi három-négy évben tehát ellentétes irányú folyamat játszódik le ahhoz képest, amit a kilencvenes évek első felében megfigyelhettünk. Akkor ugyanis, ahogy más tanulmányok is megállapították (KSH-SZCSM 1999; Ferge 1999; Medgyesi-Sági-Szívós 1999; Spéder 2000), a gazdasági visszaesés idején az alacsony, de biztos jövedelmet jelentő társadalombiztosítási nyugdíj miatt az időseket nem érintette olyan nagymértékű jövedelemcsökkenés, mint például a munkájukat elvesztő rétegeket, ezáltal ebben az idő-

szakban relatív jövedelmi helyzetük a teljes népességhez viszonyítva javulni tudott. Megmutattuk azt is, hogy különösen az egyedülálló és az alacsony iskolai végzettséggel rendelkező idősök jövedelmi helyzete nehéz, valamint hogy az anyagi helyzetre vonatkozó szubjektív vélemények sem mondanak ellent a jövedelmi adatok alapján kirajzolódó képnek.

Irodalom

Ferge Zsuzsa (1999): Reálisan a nyugdíjasok helyzetéről. *Esély* (6): 34–49.

Hancock, Ruth–Stephen Pudney (1997): The welfare of pensioners during economic transition: an analysis of Hungarian survey data. *Economics of Transition*, 5 (2): 395–426.

KSH–SZCSM (1999): *Időskorúak a mai Magyarországon*. Budapest: KSH–SZCSM

Major Klára–Martos Béla (2000): Változott a nyugdíjak eloszlása. In Augusztinovics Mária (szerk.): *Körkép reform után. Tanulmányok a nyugdíjrendszerről*. Budapest: Közgazdasági Szemle Alapítvány

Medgyesi Márton–Sági Matild–Szívós Péter (1999): Az idősök jövedelmi helyzetéről. *Esély* (6): 3–33.

Spéder Zsolt (2000): Hungary: Getting Better and Becoming Dissimilar. In Stanovnik, T.–N. Stropnik, N.–Ch Prinz (eds.): *Well-Being of the Elderly. A Comparison Across Five European Countries*. Ashgate, 53–95.